

Јованка Столић

РАЈКО МАМУЗИЋ

Апстракт: Један од наших најзначајнијих колекционара Рајко Мамузић је својим ангажовањем у бременитим временима послератних политичких и уметничких догађања дао значајан допринос у обнови културног живота код нас. Радио је на пословима другог секретара Матице српске у Новом Саду и директора Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Петроварадину. Његов најзначајнији подухват је оснивање Галерије ликовне уметности поклон збирке Рајка Мамузића. Определивши се за уметнике који су му генерацијски били најближи, Мамузић је имао циљ да истакне њихову улогу и значај у времену које се, по интензитету уметничких дешавања и појава, сврстава у најплодније и најбогатије периоде у нашој историји уметности.

Кључне речи: Рајко Мамузић, колекционар, Збирка, меценарство, Галерија ликовне уметности поклон збирка Рајка Мамузића.

Име Рајка Мамузића,¹ колекционара, данас се у круговима љубитеља уметности, али и међу стручњацима, искључиво везује за збирку ликовне уметности² коју је он сабрао и 1972. године поклатио Новом Саду. Само у памћењу ретких појединаца је остала спознаја да је Мамузић својим ангажовањем у бременитим временима послератних политичких и уметничких догађања дао значајан допринос обнови културног живота код нас.

Управо из тог разлога, као и због приближавања Мамузићевог живота и дела културној јавности и стручним круговима, а на основу сведочења савременика и читања документације која се налази у Галерији, настала је и ова биографија.

* * *

Породица Мамузић је пореклом из Лике. По сачуваним историјским подацима, на територију Срема је досељена у другој половини 18. века, у оквиру организованог насељавања Срема српским становништвом. Своје прво пребивалиште пронашла је у Сурчину, у којем је, у зависности од политичких прилика, најпре живела као и остали граничари а касније мирним животом паора. Са развојем мануфактурне производње по сремским селима, у породици Мамузић су се појавиле и прве занатлије.³

Рајко Мамузић рођен је 13. децембра 1914. године,⁴ као четврто дете Владимира Мамузића⁵ (1883–1943), по занимању колара, и Катице Мамузић, рођене Васић (1886–1917), такође из породице

ковача. Рођен је у Краљевцима, родном месту мајке, у који се она склонила са децом након мужевљевог одласка на фронт, као и због терора аустријских војника над сремским становништвом у пограничним подручјима. О породици и животу самог Рајка Мамузића у том најранијем периоду не знамо много. Познато је да се породица, када су прилике дозволиле, вратила у Сурчин, у којем је Катица умрла. Најмлађи Рајко је тада имао само три године. По обичајима оног времена, до очевог повратка са фронта, али и после тога, бригу о домаћинству и млађој браћи преузела је кћерка Јованка, још увек девојчица.

Иако се породица нашла у незавидном положају, близина Земуне и породична традиција су утицале на то да сва деца добију одговарајуће образовање. Славко⁶ је завршио Учитељску школу, а Лазар⁷ је изучио кројачки занат. Он је приступио социјалистичком покрету и већ 1940. године постао секретар Месног комитета КПЈ у Земуну. Рајко је завршио Трговачку академију у Земуну, после које је, као трговачки помоћник, кратко радио у радњи колонијалне робе у Земуну чији је власник био Славко Милићевић.

Ипак, интересовања младог Мамузића ишла су у сасвим другом правцу. По природи радознао и отворен, он је био заинтересован за свет уметности, имажинације, креативности. У овом периоду се десило и једно врло значајно познанство, које је оставило изузетан утисак на њега. Старији брат Славко, учитељ у Прибиној Глави (касније и у Сурчину),

уписао га је са сликаром Савом Шумановићем. Утисци и импресије које је понео са *дружења* са великим уметником су, како је време показало, постали врло значајни за његов будући животни позив.

У Рајковој биографији је, међутим, кључни тренутак био почетак Другог светског рата на територији Краљевине Југославије. Успевши да избегне хапшење Гестапоа 1941. године, Мамузић се прикључио Народноослободилачком покрету, односно јединицама које су деловале на територији доњег Срема. Захваљујући залагању у борби, али и својим интересовањима за уметност, он је постао официр у Агитпропу Треће армије, са задужењем за сектор културе и штампе. Заједно са групом која је бројала четрнаест уметника⁸ је, у предању борбе, организовао изложбе ратног цртежа,⁹ укључујући и последњу, опроштајну изложбу, организовану у Новом Саду 4. новембра 1945. године. На њој су приказани радови ликовних уметника Треће армије – деведесет слика, цртежа, рељефа и сценографија са темама везаним за рат и ослобођење. Тада успостављена са- радња између ових уметника и Мамузића полако се претворила у обострано пријатељство и уважавање. Оно је било изузетно важно за каснији настанак Збирке.

* * *

Међутим, после рата су сви кренули својим путем и настала је краћа пауза у њиховом дружењу, у току које су уметници наставили школовање на Академији ликовних уметности у Београду, а Мамузић се, као капетан прве класе, запослио на месту начелника у Дому Југословенске армије у Новом Саду. У исто време је радио и на свом даљем образовању: уписао је књижевност на Филолошком факултету у Београду.

Пун амбиција, Мамузић је у овом периоду донео и неке врло значајне одлуке. Године 1947. је напустио војну службу, а 1948. године се оженио Новосађанком Оливером Тепавчевић и убрзо добио кћерку Ксенију. Све више се окретао пословима у култури, који су, како ће време показати, постали значајни за целокупну културну и уметничку јавност.

Једно од његових првих ангажовања било је везано за конституисање институција чији је предмет интересовања била фотографија. Учествовао је у повезивању фото-кино клубова из војвођанских градова и већих места у Фото-кино савез Војводине

1947. године. Заједно са Живојином Ђулумом, Јованом Маливуком, Бранком Мркићем и Филипом Тамашом је био и члан првог управног одбора Савеза. Раних педесетих година се ангажовао и у организацији првих покрајинских изложби фотографија, које су се одржавале у некадашњем здању Матице српске у Новом Саду, и био члан жирија.¹⁰ Будући и сам пасионирани фотограф, Мамузић се залагао за то да фотографија добије равноправан статус са осталим ликовним дисциплинама.

Са подједнаком способношћу је обављао различите послове. Године 1948. је био други секретар Матице српске, а потом и први директор Покрајинског завода за заштиту споменика културе (1951–53),¹¹ који се 1951. године одвојио од Музеја Војводине и постао самостална установа. Као човек широке културе, Мамузић се успротивио послератном уништавању фрушкогорских манастира. Покренуо је многе кривичне пријаве против оних задруга оближњих села и појединаца који су и после рата наставили са рушењем манастира и од грађевинског манастирског материјала зидали своје куће, задруге, свињце. У том тренутку је Мамузићев гест био несебичан и храбар, поготово када се зна да за манастире и цркве разорене у Независној Држави Хрватској није било превише разумевања ни у послератној држави, чак ни онда када се искључиво радило о обнови уметничко-историјских добара.

Ширина Мамузићевих интересовања добро илуструје и његово активно учествовање у оснивању легата Саве Шумановића у Шиду (1952), нашој првој послератној самосталној галерији насталој од поклоњених уметнина. Завод за заштиту споменика културе, на чијем је челу био, израдио је пројекат за адаптацију зграде у којој је Сава Шумановић живео и радио, а коју је мајка уметника, Персида Шумановић, поклонила граду заједно са уметничким делима; потом је извео и радове на тој згради.

У којој мери се Мамузић, као поклоник Шумановићеве уметности, трудио да сликарева дела буду адекватно музејски чувана и обрађена, најбоље говори податак о којем сведочи др Вера Јовановић, дугогодишњи управник Спомен-збирке Павла Бељанског. У фебруару 1950. године је Мамузић, сазнавши за продају Шумановићевих слика из колекције доктора Дорића у Загребу, обавестио Миливоја Николајевића, управника Галерије Матице српске у Новом Саду, а потом и посредовао у куповини

између Галерије и тадашњег власника колекције – Златка Турковића. Галерија Матице српске је овим сликама – из конструктивистичког периода Саве Шумановића (*Пасџорала*, 1923; *Лађар / Морнар на молу*, 1921/22; *Женски акти са оцледалом*; *Две највеће жене*, 1922; *Најва жена*, 1923; *Жене на обали језера*, 1923; *Гајдаш*, 1923; *На бунару*, 1924; *Енџелскиње у Паризу*, 1925; *Жена крај њорозора*; *Берачице*, 1925; *Концерти у њољу*, 1925; *Куљачице*, 1925), значајно обогатила свој фонд.

Као учеснику рата, Мамузићу је било важно да се предмети из НОБ-а музеолошки обраде и представе на одговарајући начин. Музеју револуције народа Југославије у Београду поконио је прогласе и плакате из времена 1941–1944. године: *Пројлас Владе народној сјаса српском народу*, *Позив* (1941), *Позив бициклизима* (1941), *Позив централној одбора за зимску њомоћ Србији* (1941), *Саопшћења о сирељању* (1942), *Објава обвезницама обавезне слу-*

жбе рада из Београда (1943), *Објава* (1943), *Пројлас сахране њуковника Милоша Масаловића* (1944). И другим музејима у Новом Саду и Београду је Мамузић поконио уметничка дела.

То је и период његове активне списатељске делатности. Искуства стечена у Заводу за заштиту споменика културе, али и научне радове из области етнологије Мамузић је објављивао у разним музејским гласилима, пре свих у *Раду војвођанских музеја* – издању Војвођанског музеја у Новом Саду, *Гласнику Етнографској музеја* из Београда и сл.

Овакав ентузијазам и богата активност нису остали непримећени. У тренутку када је било сасвим извесно оснивање Галерије савремене ликовне уметности у Новом Саду, као самосталне и специјализоване установе уметничког типа, Покрајинско извршно веће га, због доброг познавања музејске проблематике (од 1951. године Мамузић је члан Покрајинског савета за музеје при Повереништву за

1.
Рајко Мамузић са њријатељима
Нејованом и Душаном, Привина љава

2.
Рајко Мамузић њрег
II светјски рај

културу и уметност ГИОНСАПВ), ангажује на организовању те установе.¹² Мамузић је у врло кратком року успео да заврши задатак који му је био додељен – попис уметнина. Пописујући по свим надлештвима, он је сакупио преко 2.000 предмета, који су инвентарисани. Саставио је *Актив о оснивању и Правилник*, а поднео је и предлог концепције будуће галерије. Надлежни су пронашли и зграду у коју је галерија требало да се смести – у Сремској улици бр. 7. Мамузић је требало да постане управник галерије у чијем би саставу био и његов легат. Ипак, овај пројекат никада није било реализован,¹³ али су резултати његовог рада, засигурно, били драгоцену помоћ онима који су тај посао наставили.

Ипак, најзначајнији Мамузићев подухват је оснивање Галерије ликовне уметности 1972. године, која се развила из његове приватне колекције,

3.
Рајко Мамузић из партизанских дана

4.
*Рајко Мамузић са вајаром
Николом Коком Јанковићем*

сабиране нешто више од две деценије. У почетку без јасног концепта, ослањајући се на однеговани укус и изграђене естетске критеријуме, Мамузић се углавном опредељивао за уметнике из свог окружења, поштујући њихове индивидуалности и уметничке сензибилитете. Међутим, почетком педесетих година прошлог века, тачније после 1952. године,¹⁴ полако се искристалисала идеја о издвајању једне уметничке генерације, која ће временом постати концепт његове будуће збирке.

На настанак ове идеје највише је имала утицаја Мамузићева све већа присутност у културном животу Београда, где се он поново срео са уметницима – својим пријатељима из периода рата, младим и талентованим, али још неафирмисаним, смештеним у атељеима у Уметничкој колонији на Старом сајмишту, у италијанском и румунском павиљону и кули. Он се упознаје са њиховом уметношћу; доживљава је као изванредну *по својим достигнућима*, а своје пријатеље као генерацију уметника која је *снајом талента и јединственом оригиналношћу успела да дигне нашу земљу на исти ниво са земљама високој ликовној домети*.¹⁵ Не остаје равнодушан ни на тежак положај уметника, њихову оскудицу и немаштину. Сматра да није довољно само да тумачи и популаризује ову уметност. Након разговора са уметницима на *Изложби лавираних цртежа Лазара Возаревића у Клубу књижевника* у Београду, одржаној 1954. године, Мамузић доноси важну одлуку – да оформи збирку која ће својим делима сведочити о уметничком успону ове генерације.

Настајање збирке текло је у атмосфери међусобног поверења, у којој, како каже Зоран Петровић, уметници *никада нису Мамузића доживљавали као обичној сакупљача слика*, већ као неког ко је *тодинама истражио њихово уметничко рађање*¹⁶ и био им нека врста покровитеља. И Мамузић је то пријатељство доживео као *искрено и драгоцено*; сматрао је да му посебну вредност даје и то што је оно *ишчистило и у време када се ирисност и уљудност ишчистило сабирала изражењем разлике, а не сличности између људи*. Он је инсистирао на чињеници да у том пријатељству нису *ишчистиле* никакве *ишчистиле* *ишчистиле* чак ни онда када се радило о *ишчисти*.¹⁷ То је посебно било изражено у најважнијем раздобљу у настанку Збирке – од 1955. до 1966. године.

Избором уметника и њихових дела колекционар је сам одредио карактер Збирке. Међутим, кон-

ципирајући је методом издвајања једне уметничке генерације, Мамузић је имао и извесна колебања. Сматрајући да тој генерацији припадају Милан Коњовић и Петар Лубарда, он је у једном тренутку и њихова дела укључио у Збирку. Слично је било и са делима Миодрага Протића, Олге Јанчић, Оливере Галовић, Душана Џамоње. Ипак, у тренутку потписивања дародавног уговора Збирка је садржала дела тридесет једног уметника: Данице Антић, Милоша Бајића, Славе Богојевића, Косаре Бокшан, Лазара Возаревића, Лазара Вујаклије, Матије Вуковића, Ангелине Гаталице, Ксеније Дивјак, Александра Зарина, Боже Илића, Николе – Коке Јанковића, Оливере Кангрџе, Мајде Курник, Александра Луковића Лукијана, Стевана Максимовића, Мирјане – Коке Михаћ, Петра Омчикуса, Владете Петрића, Бошка Петровића, Зорана Петровића, Миодрага – Миће Поповића, Александра Томашевића, Драгутина Цигарчића, Стојана Ћелића, Милана Поповића, Милице Рибникар, Љубице – Цуце Сокић, Младена Србиновића. До отварања Збирке за јавност уврстио је још четворо уметника: Љубинку Јовановић, Бранка Филиповића Филу, Еду Муртића и Јована Солдатовића.

Збирка је крајем шездесетих година имала своју препознатљиву физиономију. Првобитну идеју о поклањању Збирке Београду или Земуну Мамузић је, због немогућности договора око услова, врло брзо напустио, те јој је, уз помоћ Стевана Дороњског, тадашњег председника Скупштине АП Војводине и свог дугогодишњег пријатеља, нашао место у Новом Саду. У недостатку адекватног простора, Збирка је најпре била смештена у новосадском насељу Клиса – у кући Мамузићевог пријатеља Милоша Вучуревића, потом у згради Скупштине АП Војводине и, коначно, у Мамузићевом стану у Јеврејској улици бр. 30/II (тада ЈНА) у Новом Саду. Мамузић је већ тада почео са њеним представљањем у јавности. Организовао је изложбе, које су пратили и каталози: *Из Збирке Рајка Мамузића* (изложба посвећена преминулим уметницима Мајди Курник и Лазару Возаревићу), Галерија УЛУС у Београду, 1969; *25 дела савремене уметности из Збирке Рајка Мамузића*,¹⁸ Дом културе у Врбасу, 1969; *30 дела савремене уметности из Збирке Рајка Мамузића*, сала Дома културе у Иригу, 1971; *Дела савремене ликовне уметности*, Машински факултет у Новом Саду, 1973. Штампан је и каталог Збирке, под називом *Збирка Рајка Мамузића*.¹⁹ У том

периоду, 1965. године, Мамузић је организовао и изложбе ових сликара у неколико немачких градова.

На тај начин је Мамузићева Збирка постала позната како стручним круговима, тако и широј јавности. Она је 1972. добила и потврду историчара уметности др Лазара Трифуновића, односно његово *Мишљење о вредности Збирке*, у којем се каже: *Колекција Рајка Мамузића има изузетну уметничку, историјску и материјалну вредност ... [због чега] ... би отварање ове Збирке за јавност и њено укључивање у уметнички живој, представљало драгоцен допринос нашој култури*. Тиме су се стекли услови за даљи рад. Следеће године – 15. новембра, *Решењем* Скупштине општине Нови Сад, а на основу *Уговора о њихову* између града Новог Сада и дародавца, потписаног 15. децембра 1972. године, званично је основана Галерија. Том приликом је основан и Савет Галерије (у оснивању), који је, заједно са Мамузићем, учествовао у припремама за смештај и отварање Галерије.

За смештај будуће галерије Скупштина града Новог Сада је обезбедила зграду у улици Васе Стајића број 1,²⁰ коју је Универзитетски комитет користио за потребе Студентског културног центра.²¹ Како је згради била потребна адаптација, Савет Галерије је ангажовао арх. Саву Форкапића за израду новог пројекта зграде (јер су оригинални планови изгубљени). Скупштина града Новог Сада обезбедила је финансијска средства.

Адаптација зграде трајала је годину дана. Подразумевала је извођење неопходних радова, који би омогућили да се од виле намењене за становање породице угледног србобранског велепоседника Ђорђа Радуловића створи функционални галеријски простор – за презентацију савремене уметности.

Изложбом уметничких дела која је постављена на сва три нивоа зграде (Стална поставка), Галерија је 23. октобра 1974. године, на Дан ослобођења Новог Сада,²² отворена за јавност. У духу времена, али и по сопственом убеђењу, Мамузић је, како је записано на металној плочи у холу Галерије, *Збирку ликовној стваралаштва социјалистичке епохе посветио јарким и борцима Војводине и борцима за револуционарне идеје*. Поводом отварања је објављен и први каталог–монографија, у којој су уводне текстове писали Душан Поповић и Чедомир Брашанац.

Ни после отварања није престала Мамузићева потреба да афирмацији ових уметника као и Збирке

допринесе личним ангажовањем. Као члан Већа Галерије и Програмског савета Галерије, колекционар је, заједно са запосленима, чинио све да се Галерија укључи у ликовни живот Југославије и постане активан чинилац наше уметничке сцене.

Први корак ка томе био је попуњавање Збирке. Сматрао је да *Збирка још није добила замишљену целину јер су многи од ових уметника у напону својих стваралачких снага*. Забележен је податак да је Мамузић већ 1973. године (Галерија је била још у оснивању) Збирку попунио са 16 слика и 6 скулптура. Године 1978. ју је допунио са 42 слике, 7 скулптура и 53 цртежа, а 1980. године са 18 уља и 6 скулптура. У том периоду је Мамузић службено боравио и у Француској, где се сreo са уметницима Петром Омчикусом, Косом Бокшан, Батом Михаиловићем и Љубинком Јовановић, био у њиховим атељеима и упознао се са њиховим стваралаштвом. Планирао је попуњу фонда најновијим сликама ових уметника.

5.
Рајко Мамузић са сликаром Зораном
Пејровићем, Ечка, септембар, 1980.

Имајући јасну визију о проширењу и попуњавању Збирке, дародавац је у њу уврстио и по два уметничка дела Златка Прице, Тивадара Вањека, Вере Божичковић и Фердинанда Кулмера.²³ У Галерији је 1982. године било заступљено 39 уметника. Мамузић је планирао да наредне, 1983. године у Збирку уврсти и дела вајара Олге Јеврић и Нандора Глида.

Због немогућности да сва дела буду истовремено изложена – у децембру 1975. године, у Галерији је отпочета и изложбена активност. Прва изложба је била *Изложба цртежа Ксеније Дивјак*. Следице су: *Изложба слика и цртежа Милоша Бајића*, *Изложба дела аутора из Збирке: слика, скулптура и цртежа*. То су биле камерне изложбе, у складу са *Уговором* – којим је предвиђено да се изложбе организују до два пута годишње, са пригодним каталогом, које не ремете сталну изложбену поставку. Одређено им је било и трајање – око месец дана.

Галерија је свој фонд представљала и на факултетима, посебно на Факултету техничких наука у Новом Саду, тачније у департману Машинског факултета: 1976, Нови Сад – Факултет техничких наука, *45 дела жене уметника*; 1976, Нови Сад, ДС „Машинац“, *Дела савременика: слике, скулптуре, тачисерије, цртежи*; 1978, Нови Сад – Факултет техничких наука, *Јован Солдајовић*; 1981, Нови Сад – Факултет техничких наука, Институт за индустријске системе, *Савремено сликарство*; 1984, Нови Сад – Факултет техничких наука, Институт за индустријске системе, *Осма изложба ликовних уметности*. Гостовала је и по домовима културе и месним заједницама: 1982, Краљевци, *Изложба рајних цртежа и графика сликара – бораца III армије*. Мамузић је инсистирао на томе да се, у циљу приближавања уметничких дела радном човеку, уметнички фонд Галерије представи и радним организацијама.

Захваљујући оваквом начину рада, Галерија је од самог отварања наилазила на велико интересовање стручњака и шире културне јавности, о чему сведоче и бројни наслови у штампи. Речи хвале за Мамузићеву колекцију и његов гест имао је и историчар уметности и један од тада најистакнутијих југословенских музеолога, Загребчанин Антун Бауер.

* * *

Међутим, за Галерију и њеног колекционара су наступиле и године искушења. Врло брзо по отварању се показало да адаптација зграде није била

ваљано спроведена.²⁴ Најпре се појавила влага у сутерену зграде. Део *Ситалне њосћавке* који су чинили цртежи и графике морао је да буде измештен. Због прокишњавања крова, ништа боље нису прошле ни слике на горњој етажи. С обзиром на то да још није био оспособљен депо, слике су смештане у канцеларије у поткровљу зграде, што је допринело њиховом пропадању. Ни договорени крајњи рок за поправку постојећег стања – 31. децембар 1976. године, није био испоштован, вероватно због недостатка финансијских средстава. Мамузић је тада предложио да се раскине *Ујовор* са Скупштином општине, или да се дародавцу и уметницима омогући да о сопственом трошку изврше неопходне радове на згради.

Ипак, то нису били једини проблеми. Временом су се појавили и други, можда чак тежи проблеми. Пред Програмским саветом Галерије, а на неки начин и уметницима и, наравно, колекционаром, стајао је велики задатак: проналажење најбољег концепта за даљи рад и развој Галерије (који у једном тренутку постаје тачка разилажења).

Да су Мамузићеву збирку чинила уметничка дела неке минуле епохе, можда би ток догађања био сасвим другачији. Међутим, у Збирци су сабрана дела савремене уметности, која би требало да живе по принципима и правилима времена у којем су настала. Логично је било (јер је *Ујовором о њоклону* већ дата могућност) да се уметницима који су били у напону својих стваралачких снага организују изложбе. Међутим, организовање већих изложби је значило и измештање дела *Ситалне њосћавке*,²⁵ а Мамузић се није увек слагао са тим. У таквим случајевима се позивао на *Ујовор о њоклону*, где је прецизирано одржавање малих, камерних изложби у одређеној просторији, које нису биле сметња представљању Збирке у облику сталне изложбе. Поред тога, колекционар је сматрао да се слике скинуте са *Ситалне њосћавке* у време тих изложби чувају у неадекватним условима, што је, свакако, доводило до њиховог пропадања.

Његовом незадовољству су допринеле и све чешће приче о интеграцији галерија у такозвани *Галеријски комбинати*, за изучавање савремене уметности на једном месту, за чије потребе је већ био израђен и *Нацрт за интеејрацију*.²⁶

У јубиларној години – у којој се навршавало десет година постојања Галерије (када је било изве-

сно да ће права и дужности оснивача бити пренесена у надлежност АП Војводине, за шта се Мамузић, због статусног изједначавања Галерије са Галеријом Матице српске и Галеријом Павла Бељанског,²⁷ нарочито залагао), десиле су се промене. Те године је Мамузић повукао из фонда значајан број експоната, чак стотинак, а 28. фебруара је покренуо и судски спор против АП Војводине, односно Покрајинског комитета за образовање и културу и Галерије. – као другог туженог, чији је предмет био програм рада Галерије и стање уметничког фонда.

Судски процес између дародавца и АП Војводине и Галерије трајао је дуго. У појединим тренуцима се чинило да може доћи до помирења, односно поравнања између две *сујројсћављене* стране, поготову што се у Галерији активно радило на побољшавању услова рада. Од тренутка када је преузела права и дужности оснивача, тј. од 27. децембра 1984. Покрајина је обезбеђивала финансијска средства.

6.
Рајко Мамузић са сликаром
Младеном Србиновићем у његовом атељеу, 1982.

Средином осамдесетих година прошлог века је, изградњом изолационог корита испод темеља зграде, санирана влага из сутерена. Саграђен је и депо. На предлог Општинског завода за заштиту споменика културе, Скупштина града Новог Сада је 24. септембра 1992. године зграду Галерије, која је својим карактеристикама и садржином вредан објекат грађевинског наслеђа, прогласила за непокретно културно добро – споменик културе. После тога је извршена санација и поправка кровног покривача, адаптација у поткровљу, обнављање фасаде. Зграда је доведена у стање које одговара захтевима савремене презентације уметничких дела, а којима је тежио Рајко Мамузић. Ипак, колекционар није мењао мишљење; почео је да инсистира на томе да се његово име избрише из назива Галерије и да се скине табла са посветом из хола Галерије. Нешто касније је тражио начин да Галерију премести у други град.

Супротстављене ставове актера било је скоро немогуће приближити. Афирмацијом уметника сабраних у Галерији појавила се потреба за још већим изложбама. Неколико ретроспективних изложби отворених у Галерији, које су имале одобрење Програмског савета Галерије, скренуло је нарочиту пажњу. У оквиру Југословенског пројекта Музеја савремене уметности у Београду (изложбе су планиране и у Модерној галерији у Љубљани и Галерији савремене уметности у Загребу, али нису одржане због актуелних политичких дешавања)²⁸ организована је ретроспективна изложба слика и скулптура Петра Омчука (1989), као и изложба слика Косаре Бокшан (1990), чије је стваралаштво први пут у том обиму било приказано у нашој земљи. Потом је организована изложба слика и цртежа Миће Поповића (1990). Све три изложбе биле су постављене на сва три нивоа Галерије. У јавности су биле изузетно добро оцењене. Поједини уметници су сматрали да такав начин излагања треба да постане принцип,²⁹ јер се јавности само тако може пружити потпуна слика развојног пута уметника, која је основа даљег студијског истраживања.³⁰ Међутим, последња изложба Миће Поповића била је повод за наставак Мамузићевог судског поступка против Галерије.

* * *

Да би се боље разумела ова сложена ситуација, односно судски процес, који се, поред Делимичне пресуде, донете 16. децембра 1991. године, није ре-

шавао, потребно је скренути пажњу и на веома компликован однос колекционара и Галерије, а донекле и средине у којој је Мамузић, након што се 1953. године одселио у Земун, само повремено боравио.

Као наличје труду и напору да се Галерија презентује што боље, врло рано су се јавили и разни неспоразуми. У суштини тих неспоразума су се нашле наше нарави и карактери. По Мамузићевом сведочењу, *што су се јасније оцртавале контуре будуће Збирке и упознавала њена садржина и намена*, све су више расла блистава упозорења кроз разне препреке.³¹ Заиста, од тренутка потписивања Уговора о њој су се, да ли због наше старе слабости – тешког прихватања туђег успеха, или су једноставно проговориле сујете појединаца, појавила отворена оспоравања Мамузићевог рада.³² Сведочанство тог Мамузићевог, по његовим речима, *сусрећа са стварношћу* је и документација Галерије, из које се види да су му разне ствари замеране приватно и званично,³³ путем дневних новина.³⁴ Ако узроке незадовољства познатих новосадских уметника потражимо у њиховом несврставању у Мамузићеву збирку, онда ће нам, вероватно, бити лакше да схватимо разне усмене оптужбе – да је сликарство из Збирке туђе, да је наметнуто Новом Саду, да је оно злочин за кућу у коју је смештено.³⁵ Временом је ситуацију додатно компликовала и Мамузићева тешка нарав, често оштра реч, потреба да Збирци да облик замишљене целине, по цену измене експоната, и то неретко и оних који су већ музеолошки обрађени и заведени у *Књижу инвентара*.³⁶

* * *

Крајем осамдесетих година прошлог века се Мамузић, разочаран и уморан, повукао из јавног живота. Настанио се у Земуну. У Галерију више није долазио. Његово здравље се почело нарушавати. Почетком деведесетих година су му лекари констатовали и канцер. После краћег боловања, Мамузић је умро 11. децембра 1994. године, у осамдесетој години живота – у КБЦ „Др Драгиша Мишовић“ у Београду. По сопственој жељи, сахрањен је на сеоском гробљу у Сурчину. На његовом гробу је постављена биста, рад вајара Николе – Коке Јанковића. Пре неколико година је украдена.

Како то обично бива, убрзо после Мамузићеве смрти су стигла и јавна признања. На предлог Комисије за називе делова насељених места и јавних

служби, односно одлуком Скупштине Града Новог Сада, Рајко Мамузић је 2001. године добио улицу у Новом Саду, односно у месној заједници Адице.

Ускоро је уследило и решење дугогодишњег спора. Вансудским поравнањем између Ксеније Ђурђевић, кћерке – наследнице Рајка Мамузића, и АП Војводине односно Галерије, као друге тужене, окончан је судски поступак – 17. новембра 2006. године. Тим поводом је донето решење изузетно значајно за будући рад Галерије, по којем је дозвољено да се у Галерији, осим основних изложби, организују и *изложбе афирмисаних, врхунских ликовних уметника, који су генерацијски или на друји начин у вези са стваралаштвом уметника засиђених у Збирци Галерије*. Такође је омогућено да се Збирка, у духу Мамузићевог рада, поред уобичајене попуне делима аутора из основног фонда, попуњава и делима наведених уметника. Од уметничких дела пристиглих у Галерију након потписивања вансудског поравнања предвиђено је оснивање студијске збирке фонда. Кћерка – наследница Ксенија Ђурђевић је, у име туженог, добила могућност да буде сталан члан Управног одбора Галерије, а АП Војводина се обавезала на то да ће један представник директних потомака Ратка – Рајка Мамузића увек бити члан управних органа Галерије.

Оправданост измена услова *Уговора* видела се већ у првим годинама. Након анализе ликовне сцене првих послератних деценија, у Студијску збирку,

која већ сада поседује 57 уметничких дела, уврштена су дела уметника Милана Станојева, Саве и Мире Сандић, Вере Зарић, Петра Ђурчића ... Циљ је да у Збирку уврсте и уметничка дела Миодрага Протића, Олге Јанчић, Олге Јеврић, Вере Поповић-Божичковић, Милана Кечића ... У духу досадашњег начина рада, сви уметници ће бити адекватно презентовани. У Галерији су већ организоване изложбе: 2008, изложба скулптура Мире и Саве Сандић; 2009, ретроспективна изложба графика Милана Станојева. Овим осавремењивањем Збирка, чији је фонд и до сада био незаобилазан у тумачењу уметничких процеса пете и шесте деценије прошлог века, постаје равноправан и активан чинилац наше ликовне сцене.

Данас, након осамнаест година од смрти дародавца, иако још увек постоји потреба за новим подацима, који би употпунили његову личну и професионалну биографију, са сигурношћу можемо рећи да Мамузићево целокупно деловање на пољу културе – са Галеријом као круном његовог рада, има значајно и посебно место у културној историји нашег народа. Због немогућности да у овом тренутку проблематику истражимо до краја, у раду су дате само скице Мамузићевих активности, које, ипак, указују на његову високу свест о значају уметности, као и на његове покушаје да уметност приближи најширем слоју људи. То делу Рајка Мамузића даје карактер трајности и уводи га у ред најзначајнијих донатора у историји српске модерне уметности.

НАПОМЕНЕ

¹ Колекционар је на рођењу добио име Ратко. Под псеудонимом Рајко се потписује од краја педесетих година двадесетог века.

² Мисли се на Галерију ликовне уметности поклон збирку Рајка Мамузића.

³ Стеван Гогић, *Сурчин кроз векове*, у штампи.

⁴ Око године рођења постоје недоумице.

Колекционар је рођен 1914. године. Међутим, постоје још два документа – са различитим годинама рођења. У *Књизи рођених* у матичној канцеларији у Краљевцима је као година рођења забележена 1915. Упис је извршен накнадно – 1958. године. Такође постоји потврда издата у Сурчину, у којој се као година рођења наводи 1919.

Претпоставља се да је Мамузић те податке

користио као илегалца и у току рата и да су се они на неки начин сачували.

⁵ У браку Владимира и Катице Мамузић рођено је четворо деце: Славко (1907), Јованка (1908), Лазар (1912) и Рајко (1914, по рођењу Ратко).

⁶ Славко, најстарији Рајков брат, радио је као учитељ у Прибиној Глави и Сурчину; био је ожењен Јелком, такође учитељицом. Умро је од туберкулозе, 1937. године.

⁷ Занимљив је податак да је Лазар радио са секцијама Културно-просветног друштва „Слога“, као и Рајко коју годину касније. Лазар је, по налогу Гестапоа, ухапшен јуна 1941. године, мучен и септембра исте године стрељан. Био је једна од првих жртава Бањичког логора. По њему је добила назив

- једна улица у Земуну (Галеника) и Дом културе у Сурчину.
- ⁸ У чети којом је руководио Рајко Мамузић били су Бошко Петровић, Мартин Соларжик, Стојан Ћелић, Милан Кечић, Миша Беренђија, Франц Крајнци, Ђурђе Теодоровић, Фрања Мраз, Иван Петковић, Јован Витомиров, Александар Гојковић, Марио Форџерини, Зоран Петровић и Маринко Бензон.
- ⁹ Искуства стечена у Срему током рата послужила су као узор у раду *Просветној одељења око Уйраве*, непосредно после рата.
- ¹⁰ Боривој Миросављевић, „Људи са три ока: антологија фотографије Војводине“, бр. 4, *Златно око*, Нови Сад, 2003.
- ¹¹ Сачуване су бројне тужбе упућене Општинском суду у Руми. Предмет тужбе су *Развлачења грађевинској материјала из Фрушкогорских манастира*.
- ¹² Вера Јовановић, *Павле Бељански и његова збирка*, Тиски цвет, Нови Сад, 2009.
- ¹³ По окончању овог задатка Мамузић је постао „излишни службеник Већа“, после чега је добио отказ. Зграда у Сремској улици додељена је Заводу за издавање уџбеника. Године 1966. је основана Галерија савремене уметности. Први директор био је Слободан Санадер. Међутим, у недостатку простора, Галерија савремене уметности је привремено смештена у просторије Галерије Павла Бељанског. Као самостална музејско-галеријска институција, године 1973. је основана и Галерија ликовне уметности – поклон збирка Рајка Мамузића.
- ¹⁴ Од 1953. године Мамузић ради у Земуну, на месту директора Задружног архива.
- ¹⁵ Рајко Мамузић, „О поклон Збирци“, у: Рајко Мамузић, *Есеји и критике*, ГРМ, Нови Сад, 1995.
- ¹⁶ Душан Поповић, „Дело једне генерације“, у: *Галерија ликовне уметности и поклон збирка Рајка Мамузића*, ГРМ, Нови Сад, 1974.
- ¹⁷ Вера Јовановић, „Становишта и учинак Рајка Мамузића“, у: Рајко Мамузић, *Есеји и критике*, ГРМ, Нови Сад, 1995.
- ¹⁸ На изложби је, као део колекције, било приказано и дело Миодрага Протића: *Мртва природа*, 1963, уље на платну.
- ¹⁹ У Збирци се појављују и дела Оливере – Секе Галовић и Петра Лубарде.
- ²⁰ Према сачуваним подацима, зграда је саграђена 1922/23. године, по пројекту Филипа Шмита (1894–1989) – за богатог србобранског велепоседника Ђорђа Радуловића, који је био и акционар Банке *Војводина*, Хотела *Краљица Марија*, први утемељивач и акционар *Икаруса* и акционар *Рудника* у Арађеловцу. Зграда је национализована после Другог светског рата.
- ²¹ Поред тога што је оснивање текло брзо, Мамузић је наилазио на разне препреке. С обзиром на то да је живео на релацији Нови Сад – Земун, он је Збирку прво понудио Београду и Земуну, који су је одбили. На предлог управнице Спомен-збирке Павла Бељанског, др Вере Јовановић, за потребе Галерије је адаптирана зграда коју је користио СКЦ, у улици Васе Стајића 1.
- ²² На свечаности уприличеној поводом отварања Збирке су, поред Оскара Давича и Петра Омчикуса, говорили и истакнути друштвено-политички радници Драгутин Зеленовић и Шуваков.
- ²³ Идеју да се у Збирку уврсте дела Златка Прице, Еде Муртића, Фердинанда Кулмера и Тивадара Вањека нарочито су прихватили политичари, пре свих Стеван Дороњски, јер је Збирка добијала на југословенском карактеру, што је било нарочито важно у датом историјском периоду.
- ²⁴ Према писаним белешкама Рајка Мамузића, део новца који је био намењен за адаптацију зграде 1974. године је, заправо, отишао на покривање стадиона ФК „Војводина“. Депо није оспособљен све до 20. јануара 1986. године.
- ²⁵ Према сведочењу савременика, Мамузић је некада био сагласан са организовањем великих изложби. Међутим, када није био сагласан, позивао се на то да је организовање већих изложби било у директној супротности са *Уговором о њоклону* и да је прекршен члан 2 *Уговора о њоклону*, који гласи да се *Општина Нови Сад обавезује да ову збирку држи стално изложено у згради Васе Стајића 1, или некој другој, која ће се прилагодити захтевима савремене*

презентације уметничких дела. Међутим, све ове изложбе су биле одобрене од стране Савета ГРМ. То питање је нарочито било актуелно у судском поступку који је Мамузић водио против Галерије. У припремном поднеску тужиоца од 16. 1. 1986. године, као узрок свог незадовољства Мамузић наводи организовање низа великих изложби: *У периоду од шестог јула до седмог августа 1982. године изложене су слике Муртића, Шейћа и Прице, док слике из Збирке тужиоца нису биле изложене. – У октобру и новембру 1983. године у целој згради су изложене слике Лазара Возаревића, њом приликом су слике поклонаоца такође уклоњене. – Новембра месеца 1984. године у ситалној постави излажу се слике Данице Анђић, а слике поклонаоца су у целости уклоњене. – Децембра месеца 1985. године изложба скулптура Анђелине Гаћалице, слике поклонаоца су скинуте са ситалне поставке.*

²⁶ Према необјављеним белешкама Рајка Мамузића, Галерија је требало да се споји са Завичајном збирком.

²⁷ Белешке са састанка одржаног у Покрајинском комитету за образовање и културу 27. децембра 1983. године: *Рајко Мамузић сматра да Галерија нема статус који јој припада, имајући у виду да њен фонд сачињава 435 дела, 40 југословенских уметника прве послератне генерације. Дела су изузетне уметничке вредности и презентују ликовно стваралаштво ове изузетно важне генерације стваралаца. Из тог разлога сматра да би Галерија требало да добије статус покрајинске организације, јер је од значаја за Покрајину. Има могућности да је дародавац уложили са новим делима и документационим материјалом.*

²⁸ Петар Омчикус је подржао Проглас ССРНС. То је био разлог за отказивање изложбе у Љубљани.

²⁹ Писмо Петра Омчукуса Уметничком савету Галерије Рајка Мамузића, 21. 8. 1989.

³⁰ Писмо Милоша Бајића управи Галерије, 3. 5. 1990.

³¹ Рајко Мамузић, „О поклон Збирци“, у: Рајко Мамузић, *Есеји и књижевности*, ГРМ, Нови Сад, 1995, 39.

³² Из белешки Рајка Мамузића. Рајко Мамузић наводи оптужбу војвођанских уметника: *Свака меценашка концепција мора се одбацити као израз застарелог буржуаског концепта у култури. Приватни лејаји не смеју бити фасаде преко којих се обезбеђују приватни уљеди, приватни ујиди, у области одлучивања и формирања пољитике у култури.*

³³ Из белешки Рајка Мамузића; у *Саопштењу Извршног већа: Колекционари за живојо себи дижу споменике друштвеним средствима, данас, један, сутра други ... то је приватизација уметности са којом мора једном да се пречисти.*

³⁴ У хемеротеци се чувају текстови: „Тркуљу су уништили“, *Дневник*, 21. април 1974; Мило Георгијевић, „Донатор са фаличном биографијом“, *Војвођански трајански лист*, 22. 10. 1993; „Избирачица од Косте Трифковића на сцени у Новом Саду“, *Борба*, 13. децембар 1975. и др.

³⁵ Из белешки Рајка Мамузића (необјављен текст).

³⁶ У документацији Галерије се чувају и Мамузићеве белешке у којима се тврди *да би за Галерију било добро* када би колекционар повукао уметнике који нису представљени репрезентативним сликама, односно сликама које не представљају њихове уметничке опусе на адекватан начин (Александар Томашевић и Бранко Филиповић). Стицајем околности, оба уметника су временом добила квалитетне и одговарајуће попуне. Међутим, то нису једини примери. У пракси је забележено повлачење или, тачније, мењање одређених слика из фонда. Наведимо само неке. Писмо Милана Коњовића упућено директору Јулки Џунић 2. септембра 1989. године, у којем се интересује за своје две поклоњене слике, које никада нису биле излагане (које се и не налазе у фонду), указује нам баш на ту појаву. Сличан пример је и скулптура Матије Вуковића коју је Покрајинско извршно веће купило од уметника за Галерију. Због промене плана или замене експоната, ова скулптура вероватно никада није стигла у Галерију.

ИЗБОР ИЗ БИБЛИОГРАФИЈЕ РАЈКА МАМУЗИЋА

- Ратко Мамузић, „Рад на заштити споменика културе у Војводини и проблеми заштите“, *Рад војвођанских музеја* I, Нови Сад, 1952, 234–238.
- Рајко Мамузић, „Прва смоларска задруга у Мокрој гори“, *Задружни архив*, 1957.
- Р(ајко) Мамузић, „Занатлије Срема друге половине XVIII века“, *Рад војвођанских музеја* VI, Нови Сад, 1957, 81–90.
- Р(ајко) Мамузић, „Занатске славе српских еснафа у Земуну и њихови барјаци“, *Рад војвођанских музеја* VIII, Нови Сад, 1959, 232–237.
- Рајко Мамузић, „Изложба слика Паје Јовановића, поводом стогодишњице рођења“, *Рад војвођанских музеја* VII, Нови Сад, 1959, 266–268.
- Рајко Мамузић, „Лазар Возаревић: 1925–1968“, у: *Галерија ликовне уметности и поклон збирка Рајка Мамузића*, Нови Сад, 1968.
- Рајко Мамузић, „О поклон Збирци“, у: *Галерија ликовне уметности и поклон збирка Рајка Мамузића*, Нови Сад, 1968.
- Рајко Мамузић, „Дело Лазара Возаревића: уз изложбу у Музеју савремених уметности у Београду“, *Дневник*, Нови Сад, 17. I 1970.
- Рајко Мамузић, „Поема Ксеније Дивјак: поводом изложбе у Културном центру Београда“, *Дневник*, Нови Сад, 29. III 1970.
- Рајко Мамузић, „Драма живота: уз изложбу Миће Михајловића“, *Дневник*, Нови Сад, 29. VIII 1971.
- Рајко Мамузић, „Непосредно обраћање човеку“, *Дневник*, Нови Сад, 26. IX 1973.
- Рајко Мамузић, „Потресна слика ратишта“, *Дневник*, Нови Сад, 11. XI 1973.
- Рајко Мамузић, „Насељавање и култура становања у војвођанским насељима 18. и 19. века“, *Гласник Етнографског музеја*, бр. 37, Београд, 1974.
- Рајко Мамузић, „Правим вредностима до публике“, *Вечерње новости*, Београд, 1. II 1975.
- Рајко Мамузић, „Славољуб Слава Богојевић: Војводина на мојој златној палети“, у: *Уметничка галерија културно-пропагандног центра*, Сомбор, 1971.
- Рајко Мамузић, „Ретроперспектива Стевана Максимовића“, у: *Салон Ликовне јесени*, Сомбор, 1972.
- Рајко Мамузић, „Ватрогасци и слике“, *НИН*, Београд, 31. VII 1977.
- Рајко Мамузић, „Бошко Петровић“, *Галерија „Пинки“*, Земун, 1979.
- Рајко Мамузић, „Где је тајна неспоразума“, *НИН*, Београд, 23. XII 1979.
- Рајко Мамузић, *Савремено сликарство: његовом међународне конференције за производњу изражавања*, Институт за индустријске системе, Нови Сад, 1981.
- Рајко Мамузић, „Ратни цртеж Мајде Курник“, у: *Галерија ликовне уметности и поклон збирка Рајка Мамузића*, Нови Сад 1982.
- Рајко Мамузић, 8. изложба ликовних уметности, Институт за индустријске системе, Нови Сад, 1987.
- Рајко Мамузић, 9. изложба ликовних уметности, Институт за индустријске системе, Нови Сад, 1987.
- Рајко Мамузић, *Изложба ликовних остварења 30 аутора: његовом 30 година машинства на Факултету техничких наука у Новом Саду*, Институт за индустријске системе и Друштво студената „Машинац“, Нови Сад, 1990.
- Рајко Мамузић, *Милорад Михајловић*, Културни центар Новог Сада, Нови Сад, 1993.
- Рајко Мамузић, „Поема Ксеније Дивјак“, у: *Ксенија Дивјак: неуморна илеписанка, неиздани и необјављени цртежи*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2003.

ЛИТЕРАТУРА

Жарко Атанацковић, *Земун и околина у рају и револуцији*, Нолит, Београд, 1962.
 Стеван Гогих, *Сурчин кроз векове*, у штампи.
 Вера Јовановић, *Судбина уметнина: збирке, саку-
 љачи и дародавци у Војводини*, Спомен-збир-
 ка Павла Бељанског, Нови Сад, 1987.
 Миодраг Кујунџић, *Новелети о елији или колек-
 ција Рајка Мамузића*, ГРМ, Нови Сад, 1994.
 Вера Јовановић и др, *Рајко Мамузић – есеји и
 кртике*, ГРМ, Нови Сад, 1995.

Вера Јовановић, *Павле Бељански и његова збирка*,
 Тиски цвет, Нови Сад, 2009.
 Боривој Миросављевић, „Људи са три ока:
 антологија фотографија Војводине“, бр 4,
Злајно око, Нови Сад, 2003.
 Душан Поповић, „Дело једне генерације“, у:
*Галерија ликовне уметности поклон збирка
 Рајка Мамузића*, ГРМ, Нови Сад, 1974.

Jovanka Stolić

РАЈКО МАМУЗИЋ

Summary

Rajko Mamuzic is one of our most important art collectors. Born in 1914 in Kraljevci, he was raised in a tradesman's family. He spent his childhood and youth in Kraljevci, Surcin and Zemun, where he also earned his education.

A key moment in Mamuzic's biography is the beginning of Second World War. As a pre-war Communist, he joined the NOB, and was part of a unit that operated in Donji Srem. He quickly excelled in ranks to become an officer in the 3 Army. He was in charge of cultural media and press, as well as a crew of 14 soldiers, who also helped him organize exhibitions on war motivated drawings, in between combats. This collaboration between Rajko and artist eventually evolved into friendships and mutual admiration.

Mamuzic began working on his Art Collection in early 1950's. At the time, he also frequented Belgrade's cultural events, during which he met again with his friends from war.

Many of them were still establishing their artistic careers, and worked in studio at the Art Colony at Staro sajmište in Italian, Romanian Pavilions, and in the tower. During the following year, Mamuzic began more seriously working on his Art Collection, which was made possible through this collaboration, and mutual respect from both artists and individual collectors. Zoran Petrović was quoted as saying that Rajko Mamuzić was generally regarded by the artist not as a mere collector, but rather as a long time connoisseur and mentor. This was particularly the case during the most important period for the Collection, from 1955-1966.

In 1972, an art historian Prof. dr Lazar Trifunović appraised and certified the Collection, which served as the grounds to formally turn the Collection into an gallery. The Gallery opened to the public on October, 23. 1974.

The Gallery's main content of Serbian fine art from the second half of the 20th century and includes 945 works of art, paintings, sculptures, drawings from 35 artists, including Petar Omčikus, Mica Popović, Aleksandar Luković, Nikola Koka Janković, Jovan Soldatović, Mladen Srbinović. Most of these artists belonged to Zadarska, Beogradska, Decembarska group's and Jedanaestorica. Today, those are the most prominent names of art scene, of which, seven artists are also members of the SANU.

With great enthusiasm Mamuzic was also engaged in the establishment of various cultural institutions, notably, he participated in the establishment of the Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture in Petrovaradin in 1947., as well as in Foto klub of Vojvodina in Novi Sad. He worked on collecting artifacts for the Muzej savremene umetnosti in Novi Sad. His contributions in the field of culture, with Gallery as the crown gem of his work, has significant and special place in the cultural history of our nation.

